

VESÂYET

502; M. Yûsuf Mûsâ, *Ahkâmü'l-ahvâlî's-şahşiy-ye*, Kahire 1378/1958, s. 421-483; Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, *el-Fıkhü'l-İslâmî fi şevbihi'l-cedid*, Beyrut 1967-68, I, 565-568; II, 816-831; Mustafa es-Sibâi - Abdurrahman es-Sâbüni, *el-Ahvâlü's-şahşiy-ye*, Dımaşk 1390/1970, s. 97-177; Hâşim Ma'rûf el-Hasenî, *el-Vişâye ve'l-evkâf*, Beyrut 1980, s. 9-120; M. Cevâd Mağniyye, *Fıkhü'l-İmâm Ca'fer es-Şâdik*, Beyrut 1404/1984, VI, 175-182; Bilmen, *Kamus*, V, 179-206; M. Ca'fer Şem-seddin, *el-Vaşiy-ye ve ahkâmühâ fi'l-fıkhî'l-İslâmî*, Beyrut 1405/1985, s. 352-387; Ahmed M. Husarî, *el-Velâye, el-vesâye, et-talâk fi'l-fıkhî'l-İslâmî li'l-ahvâlî's-şahşiy-ye*, Beyrut 1992, s. 89-205; Subhî el-Mahmesânî, *el-Mebâd'ü's-şer'iy-ye ve'l-kânûniyye*, Beyrut 2002, s. 58-108, 157-236; Şevket Topal, "Korumaya Muhtaç Çocukların Bakımı ve Gözetimi Açısından İslâm Hukû-kunda Velâyet ve Vesâyet Yetkisi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, VI/3 (2006), s. 249-273; "İşâ", *Mu.F.* VII, 205-219; "Vişâye", a.e., XLIII, 167-214; Hamza Aktan, "Vesâyet", *İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, IV, 456-458.

ALİ BARDAKOĞLU

VESENİYYE

(bk. PUTPERESTLİK).

VESİLE

(bk. TEVESSÜL).

VESİLETÜ'n-NECÂT

(bk. MEVLİD).

VESK

(الوسق)

Hz. Peygamber devrinde
Medine'de kullanılan
katı madde ölçüğü.

Sözlükte "kapsam, hacim" anlamındaki **vesk** (çoğulu vüsûk ve evsuk) / **visk** (çoğulu evsâk) kelimesinin birçok sâi istiap ettiği için bu adı aldığı belirtilmektedir. Kabaca bir deve yükü, bir veya iki idl (denk) olarak açıklanmakta (İbn Sîde, III/12, s. 265-266), dolayısıyla "himl" (yük) ve "vikr" (yük, katır, at, eşek yükü) kelimeleriyle özdeşleştirildiği görülmektedir. Vesk denizci Araplar'ca gemi kargosu için de kullanılmıştır (Makrîzî, III, 245; İbn Tağrıberdî, IX, 118, 128). Bununla beraber Hz. Osman'dan gelen, "Pazarda hurma satıyor, 'Bu veskimde ölçtüm' diyordum" şeklindeki bir rivayetin doğruladığı gibi Asr-ı saâdet'te veskin teorik bir hesap birimi veya yük de-ğil ölçek olduğu (İbn Mâce, "Ticârât", 38),

hurma, tahıl, kuru üzüm, kuru incir gibi stoklanabilir gıda maddelerinin ölçümünde kullanıldığı anlaşılmaktadır. "(Hurma-nın / tahılın) 5 veskten azında zekât yok-tur" (*Müsned*, III, 59; Buhârî, "Zekât", 4, 32, 42, 56; Müslim, "Zekât", I, 3-6; Ebû Dâ-vûd, "Zekât", 2); "Peygamber 5 vesk veya daha aşağı miktar için arâyâ* satışına (bey'u'l-arâyâ) ruhsat verdi" (Buhârî, "Bü-yû", 83; Müslim, "Büyû", 71; Ebû Dâvûd, "Büyû", 20) vb. hadislere dayanan hü-kümler vesk ile ilişkili olduğundan bu öl-çeğin istiap hacminin belirlenmesini ge-rektirmiştir. Hadis ve fıkıh âlimleri arasın-da Asr-ı saâdet'te kullanılan veskin 60 peygamber sâina veya 240 peygamber müd-düne denk geldiği hususunda (*Müsned*, III, 59, 83; Ebû Dâvûd, "Zekât", 2; İbn Mâ-ce, "Zekât", 3; Tirmizî, "Zekât", 7) görüş birliği vardır. Tarih boyunca veskin farklı yörelere has rıtlı, men, kadeh, keylece, kile, kafiz, mekkûk, veybe, irdeb gibi diğer birimlerden karşılığı hesaplanmaya çalışılmış, ancak sâin değerinde bile uzlaşma-ya varılmadığından veskin ölçüsü de tar-tışmalı kalmıştır. Sâin hacmi 2,75 lt. alın-ırsa veskinin (60 × 2,75 lt. =) 165 lt. ola-rak hesaplanır ki bu da (60 × 2,04 kg. =) 122,4 kg. civarında kuru gıdanın ölçüsü-dür.

Sonraki dönemlerde kullanımdan kalk-tığı anlaşılan peygamber veski sadece fi-kih kitaplarında atıfta bulunulan teorik bir birim olarak kalmış görünmektedir. Abbâsî Halifesi Hârûnürreşid'e (786-809) bir vesk nisbet edilirse de bunun peygam-ber veskinin iki buçuk katına denk geldi-ği belirtilmektedir (Ebû Yûsuf, s. 54; ayrı-ca bk. Hinz, s. 53). 713 (1313) yılında Fas'ta kullanılan şer'î veskin 1175'te (1761-62) kullanılan veskin üçte biri kadar olduğu da söylenmektedir (Kâdirî, II, 68). Ancak Kal-kaşendî'nin (ö. 821/1418) 60 peygamber sâina denk geldiğini belirttiği bu Fas veskinin adı "sahfe"dir (*Şubhu'l-a'şâ*, IV, 177). Buna karşılık Tunuslu âlim Tâcülârifin el-Bekrî'nin bildirdiğine göre şer'î vesk IX. (XV.) yüzyılın başlarında kullanılan Tunus kafzine tekabül etmekte olup her biri 12 Hafsî müddüne eşit 10 sahfedir (mikye-le) ibaretti ki bu da 320 şer'î rıtlı muadildi (*Annales de l'Institut d'études orientales*, III [1937], s. 79-81). Boubaker, hacmini 175,92 litre olarak belirlediği bu kafzin ölçtüğü buğdayın ağırlığının cins farkı se-bebiyle 117,8-135,4 kg. arasında değiş-ceğini söyler (*Turcica*, XVI [1984], s. 162). Evliya Çelebi'nin Sâve ölçülerine dair verdi-ği bilgilerden çıkan 1 vesk = 5 kafiz = 40 mekkûk = 60 sâ = 120 müd = 240 men =

480 rıtlı = 62.400 dirhem = 2.059.200 ar-pa eşitliği de muhtemelen teorik bir de-ğer ifade ediyordu (*Seyahatnâme*, IV, 381, 382). Şerif el-İdrîsî'nin (ö. 560/1165) 20 peygamber müddüne eşitlediği "veska" adlı ölçüğün Resûl-i Ekrem'in veskiyle alâkası bulunmadığı açıktır (*el-Ekyâl*, III, 342).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, III, 59, 83; Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Hârâc* (nşr. Muhibbüddin el-Hatîb), Bulak 1302, s. 54; İbn Sîde, *el-Muḥaṣṣaṣ*, Beyrut 1398/1978, III/12, s. 265-266; Şerif el-İdrîsî, *el-Ekyâl ve'l-ev-zân* (Resûl Ca'feriyan, *Mirâs-ı İslâmî-yi İrân* için-de), Kum 1375/1416, III, 342; Kalkaşendî, *Şub-ḥu'l-a'şâ*, IV, 177; Makrîzî, *es-Sülûk*, III, 245; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire* (Popper), IX, 118, 128; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IV, 381, 382; Kâdirî, *Neşrû'l-meşânî*, III, 68; W. Hinz, *Islamische Masse und Gewichte*, Leiden 1955, s. 53; M. H. Sauvaire, "Arab Metrology IV: Ed-Dahaby", *JRAS*, XIV/2 (1882), s. 283; a.m.f., "Matériaux pour servir à l'histoire de la numismatique et de la métrologie musulmanes", *JA*, sekizinci seri: VII (1886), s. 452; a.m.f., "Matériaux pour servir à l'histoire de la numismatique et de la métrologie musulmanes", a.e., sekizinci seri: VIII (1886), s. 273-280, 296-297; R. Brunschwig, "Sur les mesures tunisiennes de capacité au commencement du XVIIe siècle", *Annales de l'Institut d'études orientales*, III, Alger 1937, s. 79-81; Sadok Boubaker, "Poids et mesures dans la régence de Tunis au XVIIe siècle: Le rıtlı, le qafiz de blé et le mtar d'huile", *Turcica*, XVI, Paris 1984, s. 162.

CENGİZ KALLEK

VESVESE

(الوسوسة)

Şeytan tarafından

insanın içine sokulduğu kabul edilen
saptırıcı telkinler, kuruntu ve şüphe.

Sözlükte **vesvese** / **visvâs** "fisıldama, kö-tü telkinde bulunma, karışık sözler söyle-me, kuşkulama"; aynı kökten **vesvâs** "in-sanın içine doğan zararlı uyarıcı, kötü duy-gu ve düşünce, telkin, şüphe, fisiltı, ev-ham" gibi mânalara gelmektedir. Dinî ter-minolojide vesvese / visvâs, "şeytanın veya nefsin insana kötü ve zararlı telkinde bulun-ması, şeytandan yahut nefisten gelen, insanı dine aykırı aşırı davranışlara yönel-ten telkin"; vesvâs "şeytan, şeytanın insa-nın içine attığı saptırıcı dürtü, faydasız söz, şüphe ve tereddüt" anlamlarında kullanılır. Vesveseye kapılana **müvesvis** denir (Fî-rûzâbâdî, "vsv" md.; *el-Müfredât*, "vesve-se" md.; *Lisânü'l-Arab*, "vsv" md.; *Tâcü'l-ârus*, "vsv" md.; İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, V, 187; Dozy, II, 814-815; Feyyûmî, s. 143). Ayrıca **nezğa**, **hems**, **hemze**, **hâcis**, **hatra** gibi kelimeler de vesveseye yakın anlamlar içerir (meselâ bk. *el-Müfredât*, "hems" md.; Muhâsibî, s. 95, 200, 250; Kuşeyrî, I,

299; Gazzâlî, *İhyâ*², III, 47, 315, 317; Şevkânî, III, 560). Modern psikiyatride yine vesveseye yakın anlamda kullanılan **obsesyon** (obsession) "irade dışı gelen, kişiyi tedirgin eden, bilinçli çaba ile uzaklaştırılmayan düşünceler" şeklinde tanımlanır (Saygılı, s. 40).

Kur'ân-ı Kerîm'de vesvese kavramı beş âyette geçmekte, bunların üçünde şeytanın (el-A'râf 7/20; Tâhâ 20/120; en-Nâs 114/5), birinde nefsin (Kâf 50/16) insana sapıtıcı etkisi anlatılmaktadır. Nâs sûresinde (114/4) kişiyi ısrarla günah işlemeye kıskırtması sebebiyle şeytandan vesvâs diye söz edilir. A'râf sûresinin 20. âyetinde şeytanın Âdem'e ve eşine vesvese verip kendilerine yasaklanan ağacın ürününden yemelerine yol açtığı belirtilir. Gerek bu âyetin devamındaki ifadeden, gerekse 22. âyetten anlaşıldığına göre burada vesvese "aldatma, yanıltma, sapıtırma" anlamında kullanılmıştır (Taberî, V, 449). Aynı olay anlatılan Bakara sûresinin 36. âyetinde vesvese yerine "ayağını kaydırıldı, günah işletti" mânâsında (a.g.e., I, 272-273; Şevkânî, I, 72-73) "ezelle" fiili geçmektedir.

Hadislerde vesvese kavramı daha çok şeytan tarafından insanın içine atılan ve onun imanına zarar vermeyi amaçlayan tehlikeli soruları, düşünceleri belirtir. Hz. Peygamber'in Arafât gecesinde yaptığı duada, "Allahım! ... vesveseden sana sığınırım" sözü de geçer (Tirmizî, "Du'â", 78). Hadislerde her insanın bir şeytanının bulunduğu (*Müsned*, I, 385; Dârimî, "Rikâk", 25), kanın damarlarda dolaşması gibi şeytanın da insanın içinde dolaştığı (*Müsned*, III, 156, 285; Buhârî, "Aḥkâm", 21; "Bed'ü'l-ḥalk", 11; Ebû Dâvûd, "Şavm", 78) bildirilir. Gazzâlî bu hadisi, "şeytanî tesirlerin iç dünyamıza sirayet etmesi" şeklinde yorumlar; kendisinin de zaman zaman hiç beklemediği durumlarda kalbine değişik vesveseler doğduğunu söyler (*Kānūnū't-te'vîl*, s. 12-13). Bazı müslümanlar Resûl-i Ekrem'e gelerek içlerinden, söylemeye dahi cesaret edemeyecekleri vesveseler geçtiğinden yakınır. Resûlullah da bu durumun onlardaki kesin ve katıksız imana delâlet ettiğini, ümmetinin bu tür vesveselerden dolayı -telkin edilenleri yapmadıkları sürece- sorumlu tutulmayacağını bildirir (*Müsned*, II, 255; VI, 106; Müslim, "İmân", 201-205, 211). Hâris el-Muhâsibî'ye göre Resûlullah, sahâbîlerdeki bu duyarlılığı vesvese konusunda sorumluluklarını yerine getirmeleri noktasında yeterli saymıştır. Zira insanlardan içlerindeki vesveseleri söküp atmalarını beklemek kendi tabiatlarını değiştirmelerini istemek anla-

mına gelir, bu da irade gücünü aşar. Vesvese konusunda sorumluluktan kurtulmak için aklın ve bilginin gereğine göre davranarak vesvesenin etkisini önlemek yeterlidir (*er-Rif'âye*, s. 188-189, 249-250).

Âlimlerin belirttiğine göre ilgili hadislerde kesin imana delâlet ettiği bildirilen şey şeytan tarafından insanların içine atılan vesveseler değil, onları anlatmayı dahi kendileri için ateşte yanmaktan daha tehlikeli görenek bundan derin üzüntü duyan müslümanların bu konudaki sadakat ve duyarlılıklarıdır. Esasen şeytan başka yollardan sapıtımadığı müminlere vesvese verir; inkâr ve isyana sapanlar zaten şeytanın oyuncağıdır, onlara vesvese vermesine gerek yoktur (Hattâbî, IV, 136; Gazzâlî, *İhyâ*², III, 314; Nevevî, II, 154-155). Resûl-i Ekrem bu tür vesveselerden yakınanlardan birine, "Allah'a hamdolsun ki şeytan size vesveseden başka bir yolla zarar verememiştir"; başka birine de, "Allah'a hamdolsun ki şeytanın tuzağını vesveseye çevirdi" demiştir (*Müsned*, I, 340; ayrıca bk. I, 235; Ebû Dâvûd, "Edeb", 109). Yine hadislerde, bir kimsenin abdest ve namaz sırasında bazı uygulamaları eksik yaptığı hususunda kuşkuya düşmesi ve evhamlanması hali de vesvese kelimesiyle ifade edilmekte, bu tür kuruntulardan sakınılması veya onların üzerinde durulmaması öğütlenmektedir (Ebû Dâvûd, "Şalât", 158; Tirmizî, "Ṭahâret", 43). Bir hadiste şeytanın ezan ve kâmetten korkup duramayacağı kadar uzaklara kaçtığı, bunlar sona erince dönüp insanlara vesvese vermeye başladığı bildirilir (Müslim, "Şalât", 16).

Fıkıhta vesvese kavramı, ibadetlerle ilgili bir hususun yerine getirilip getirilmediği veya gerektiği gibi yapıp yapılmadığı hususunda yahut diğer sorumlulukları yerine getirmede aşırı derecede şüpheye kapılarak aynı uygulamayı defalarca tekrarlamak şeklinde kendini gösteren bir tür hastalık durumunu ifade eder. Fıkıh kitaplarında vesvesenin abdest, gusûl ve temizlik, namaz, kıraat, talâk, yemin, nezir gibi türleri üzerinde durulmuş ve vesveseye kapılmamak, eğer vesvese irade dışı bir hale gelmişse bu durumu ciddiye almayıp itidali korumak, Hz. Peygamber'in uyguladığı ölçülerden sapmamak gerektiği bildirilmiştir. *Zemmü'l-müvesvisin* adlı risâlesinde vesvesecilerin durumunu geniş biçimde inceleyen Hanbelî fakihî Muvaffakuddin İbn Kudâme, dinî konularda Resûl-i Ekrem'i örnek almanın önemini âyet ve hadislerle anlattıktan sonra bazı vesvesecilerin Resûlullah'a uymak yerine

vesveseler içinde boğulup şeytana bağlandıklarını, abdest ve namaz gibi konulardaki vesveseleriyle Peygamber'in uygulamalarını hiçe sayacak derecede aşırı fikirlerle saplandıklarını belirtir. Duyu verilerinden, aklın kesin bilgilerinden, kendi amaç ve niyetlerinden dahi kuşkulanan vesvesecilerin bulunduğunu ifade eden İbn Kudâme onları varlığını hakikatlerini inkâr eden safsatacılara benzetir. İbn Kayyim el-Cevziyye de İbn Kudâme'ye ait risâlenin şerhi mahiyetindeki *Mekâ'idü's-şeyâtîn ve zemmü'l-müvesvisin*'de, bu eserin aynen iktibas edildiği *İğâsetü'l-leḥfân*'ın bir bölümünde (s. 146-201) vesvesecilerin, uygulamalarını bir nevi ihtiyat olarak kabul eden görüşlerini inceleyerek bunların Peygamber'in yolundan sapma ve şeytanın yolundan gitme anlamına geldiğini ileri sürmüştür (ayrıca bk. Gazzâlî, *İhyâ*², III, 401, 405). Delilik derecesinde vesveseci kişilerin boşamalarının geçersiz olduğu (İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-muvakkî'in*, IV, 47, 49; krş. Buhârî, "Ṭalâk", 11), irtidad anlamına gelecek sözler sarfetmeleri halinde mürted sayılmayacakları belirtilir (İbn Âbidîn, XIII, 12-14).

Tasavvufta da vesvese konusunda olumsuz bir tutum sergilendiği görülür. Sehl et-Tüsterî vesvesenin iman makamlarının hem başı hem sonu olduğunu söylerken (*el-Mu'âraza*, s. 104) şeytandan gelen vesveselere kapılmanın imana zarar vereceğini, bunların etkisinden korunmanın ise imanda selâmete ereceklerini kastetmiş olmalıdır. Tüsterî'ye göre Allah'tan başka her şey vesvesedir; dünyayı murat eden vesveseden korunamaz, vesveseden ancak nefsinin aç bırakan kimse kurtulur. Ebû Nasr es-Serrâc'a göre dinin yasakladığı vesvese kişiyi ilmin sınırından çıkaran evhamlardır (*el-Lüma'*, s. 145, 148-149). Kuşeyrî iç uyarıları "insanların iç dünyalarına yönelik hitap" şeklinde tanımlamakta ve bu hitabın melekten gelenine ilham, nefisten gelenine hâcis (dürtü), şeytandan gelenine vesvese denildiğini belirtmekte, Allah tarafından kalbe atılmasına ise "Hakk'ın hâtırı" adını vermektedir. Şeytandan gelen vesveselerin çoğu insanı günaha yöneltir. Meşâyihin ittifakla kabul ettiğine göre haram yiyenler ilhamla vesveseyi ayırt edemezler. Cüneyd-i Bağdâdî nefsin dürtüleriyle şeytanın vesveselerinin farklı olduğunu söylemiştir. Nefis bir şeyi isteyince onu yaptırıcaya kadar direktir; şeytan ise istediği bir kötülüğü yaptıramazsa başka bir kötülük için vesvese vermeye başlar. Çünkü şeytanın gayesi hangi türden olursa olsun insana kötülük yaptırmaktır (*er-*

Risâle, I, 298-300). Gazzâlî, bazı sözde süflerin Allah'ın kulların amelilerine ihtiyacının bulunmadığı, dünyevî ve nefsanî tutkuların arınmanın imkânsızlığını tecrübe ederek anladıkları, Allah katında şekli davranışların değil kalp temizliğinin, O'na duyulan muhabbet ve mârifetin önemli olduğu gibi iddialar ileri sürdüklerini belirterek bunları aslında şeytanın telkin ettiği vesveseler olarak yorumlar (*İhyâ*, III, 405). Gazzâlî, şeytanın yeterli bilgisi bulunmayan avam tabakasını dinin temel konularında şüpheye düşürmek için onların akıllarına Allah'ın zâtı ve sıfatlarıyla akıllarının kavramayacağı başka konularda saptırıcı sorular getirebileceğini belirterek böyle durumlarda "Âmentü billâhi ve resûlihî" demeyi tavsiye eden hadisi kaydettikten sonra (*Müsned*, V, 214; VI, 257; benzer rivayetler için bk. Buhârî, "Bed'ü'l-halk", II; Müslim, "Îmân", 212-214) bu tür vesveseler hisseden avam tabakasına iman ve teslimiyetlerini sağlam tutmalarını, ibadetleri ve geçimleriyle meşgul olmalarını öğütler (a.g.e., III, 36).

Vesveseyi hem psikoloji hem tasavvuf yönünden inceleyen Gazzâlî (*İhyâ*, III, 26-47) eylemlerin psikolojik kaynağı olan uyucuların iyiliğe yönlendirilmesine ilham, kötülüğe yönlendirilmesine vesvese dendiğini, ilhamın melekten, vesvesenin şeytandan geldiğini belirtir. Sebeplerin asıl yaratıcısı ve düzenleyicisi olan Allah'ın bazı kalpleri ilhama uygun hale getirmesine "tevfik", bazılarını vesveseye elverişli kılmasına "hızlân" denir. Buna göre ilhamın zıddı vesvese, meleğin zıddı şeytan, tevfikın zıddı hızlandıdır. Akıllarını dünyaya yönlendirenlerin kalpleri şeytanın vesvesesine açık hale gelir, Allah'ı anan gönüller ise meleğin ilhamına elverişli olur. Gerçekte beşerî nitelikler taşımayan hiçbir insan bulunmadığına göre şeytanın vesvese ile karıştırmadığı hiçbir kalp yoktur. Nitekim Hz. Peygamber kendisini dahil olmak üzere her insanın bir şeytanının bulunduğunu, ancak kendisini izleyen şeytan müslümanlaştırıldığı için iyi şeyler telkin ettiğini bildirmişti (*Müsned*, I, 385). Kalp Allah'a yönelip mârifete ve Allah'ın rızasına yoğunlaşırsa şeytanın yerini melek alır ve kula takvâ ilham eder; kalp aşağı güçlerin etkisine kapılıp bedensel hazların esiri olursa şeytan nefse vesvese verip günah işletmeye fırsat bulur. Böylece kalpleri hüküm altına alan şeytanlar bunların içini dünyayı âhirete tercih ettirecek vesveselerle doldururlar. Sonuçta nefsanî tutkuların peşinden giden kimse artık Allah'ın değil tutkularının kulu olur (*Gazzâlî, İhyâ*, III, 26-28).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, V, 187; R. Dozy, *Supplément au dictionnaires arabes*, Beyrouth 1968, II, 814-815; *Müsned*, I, 235, 340, 383, 385; II, 255, 282, 317; III, 156, 285; V, 214; VI, 106, 257; Muhâsibî, *er-Ri'âye li-hukûkullâh* (nşr. Abdülkâdir Ahmed Atâ), Beyrut 1405/1985, s. 95, 188-189, 200, 249-250; Sehl et-Tüsterî, *el-Mu'âraza ve'r-red 'alâ ehli'l-fırağ ve ehli'd-de'âvâ fi'l-ahvâl* (nşr. M. Kemâl Ca'fer), Kahire 1400/1980, s. 104; Taberî, *Câmî'u'l-beyân*, Beyrut 1412/1992, I, 272-273; V, 449; Ebü'l-Leys es-Semerkindî, *Tenbihü'l-gâfilin* (nşr. Abdülaziz M. el-Vekîl), Beyrut 1400/1980, II, 659-661; Ebü Nasr es-Serrâc, *el-Lüma'* (nşr. R. A. Nicholson), Leiden 1914, s. 145, 148-149; Hattâbî, *Me'âlimü's-Sünen* (nşr. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed), Beyrut 1411/1991, IV, 136; Kuşeyrî, *er-Risâle*, I, 297-300; Gazzâlî, *İhyâ*, II, 26-47, 83, 314, 315, 317, 401, 405; a.mlf., *Ķānūnū't-t'e'vīl*, [baskı yeri yok], 1359/1940 (Matbaatü'l-Envâr), s. 12-13; Muvafakuddin İbn Kudâme, *Zemmü'l-müvesvisin* (nşr. Ebü'l-Eşbâl ez-Züheyri), Kahire 1407; Nevevî, *Şa-hihü Müslim bi-şerhi'n-Nevevî*, Riyad 1424/2003, II, 154-155; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İğâsetü'l-lehfân*, Kahire 1381/1961, s. 146-201; a.mlf., *Mekâ'idü'ş-şeyâtin fi'l-vesvese ve zemmi'l-müvesvisin*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Matbûâtü'l-Arabiyye); a.mlf., *İ'lâmü'l-muvakk'în*, IV, 47, 49; Ahmed b. Muhammed el-Feyyûmî, *el-Mişbâhu'l-münir*, Kahire 1316, s. 143; Sadreddin-i Şirâzî, *Mefâti-ħu'l-gayb* (nşr. Muhammed Hâcevî), Tahran 1363, s. 153-162; a.mlf., *el-Mebde' ve'l-me'âd* (nşr. Muhammed Zebihî - Ca'fer Şah Nazarî), Tahran 1381, I, 328-332; Şevkânî, *Fethu'l-kadir*, Beyrut 1412/1991, I, 72-73; III, 560; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muħtâr* (nşr. Hüsameddin b. M. Sâlih el-Ferfûr), Dimaşk 1421/2000, XIII, 12-14; Âmir en-Neccâr, *el-Taşavvufü'n-nefsî*, Kahire, ts. (Dârü'l-maârif), s. 159-171; Sefa Saygılı, *Strese Son*, İstanbul 2001, s. 40; Adem Dölek, "Hadislerde İman Hususundaki Vesveseler, Tedavi Yolları ve Telkinin Önemini", *Diyanet İlmî Dergi*, XLII/4, Ankara 2006, s. 121-143.

MUSTAFA ÇAĞRICI

VEŞŞÂ (الوشاء)

Ebü't-Tayyib Muhammed
b. Ahmed b. İshâk
b. Yahyâ el-Veşşâ' el-A'râbî
(ö. 325/937)

Arap dili,
Arap edebiyatı ve ahbâr âlimi.

246 (860) veya 255 (869) yılında Bağdat'ta doğdu. Kendisinin yahut babasının ipek elbise (veşy) ticaretiyle uğraşmasından dolayı Veşşâ / İbnü'l-Veşşâ diye tanınır (Sem'ânî, V, 604). Ayrıca elbiselere nakış işleme sanatıyla uğraştığı için veya en tanınmış eseri *el-Müveşşâ*'dan (nakışlı, süslü) dolayı "el-Müveşşâ sahibi" anlamında bu isimle anılmış olması da muhtemeldir. Dönemin Kûfe mektebinin lideri Sa'leb ve Basra mektebinin lideri Müber-

red'in derslerine devam etmesi, kitaplarında onların görüşlerine yer vermesi grammerde Bağdat seçmeci okuluna mensubiyetini gösterir. Özellikle Sa'leb ile nahiv ve lugat âlimi Niftaveyh eserlerinde sıkça başvurduğu âlimler arasında bulunur. Bağdat'ta yirmi kadar âlimden faydalanan Veşşâ hadis kültürünün büyük ölçüde Ahmed b. Ubeyd b. Nâsîh'a borçludur. Ebû Aside künyesiyle tanınan ve Abbâsî Halifesi Mu'tez-Billâh'a da hocalık yapan bu âlimden eserlerinde çokça söz eder (*el-Fâzıl* da on beş, *el-Müveşşâ* da on üç yerde). Yine Mu'tazid-Billâh ile Müktefi-Billâh'ın hocası olan hadis ve fıkıh âlimi İbn Ebü'd-Dünyâ önemli üstatları arasında yer alır. Ebû Bekir Abdullah b. Ebû Sa'd el-Verrâk, İbn Ebû Hayseme, Ubeyd b. Şüreyk, Muhammed b. İbrâhim el-Kârî, Hâris b. Ebü Üsâme, Muhammed b. Ahmed el-Küdeymî, Muhammed b. Yûnus el-Küdeymî yararlandığı, semâ veya rivayette bulunduğu hocalarından dandir (Hatîb, I, 253-254). Kaynakların çoğunda Veşşâ'nın halk mektebinde (mektebü'l-âmme) ders vererek geçimini sağladığı kaydedilir. Ancak Veşşâ'nın saray çevresiyle yakın ilişki kurması, Mu'temid-Alellah'ın eşi Hallâfe'nin câriyesi, dönemin Bağdat'ında kültürüyle tanınan kadınlarından biri olan Münve el-Kâtibe'nin ondan istifade edip hadis rivayet etmesi ve bazı üstatlarının saray hocaları arasında yer alması Veşşâ'nın hilâfet sarayında da hocalık yaptığını teyit etmektedir. Veşşâ Bağdat'ta vefat etti.

Veşşâ genelde "edep", özelde "zarf" diye bilinen seçkin tabaka edebiyatının önde gelen temsilcilerindedir. Abbâsî toplumunda kabilecilik ve Arap taraftarlığı ortadan kalkıp Arap-mevâlî farkı azalınca yerini ahlâkî erdem üstünlüğü almıştır. Bağdat'ta halife ve yönetici çevresiyle emir ve valiler seçkin tabakayı temsil etmekte, bunlar avam sınıfından farklı olduklarını ispata çalışan bir tutum ve davranış sergilemekteydi. Veşşâ "zarf" ana başlığı altında yazdığı eserlerde Abbâsî devrindeki bu sosyokültürel olguyu dile getirmeye çalışmıştır. Bir bakıma edep kavramıyla örtüşen zarf "zarafet, nezaket, incelik, nükteli ve esprili konuşma" gibi anlamlar taşıyordu. Veşşâ'ya göre zariflerin sahip olması gereken bu özelliklerin bir kısmı komşuya saygı gösterip onu himaye etme, sözünde durma, utanç verici davranışlardan kaçınma gibi toplumsal ahlâkla ilgilidir. Bir kısmı da düzgün konuşma, dürüst, iffetli ve nazik olma gibi bireysel erdemlerle alâkalıdır. Alt soydan geldikleri halde zarafetleriyle sosyal bir ko-